

Internationella utblickar

Erik Johansson
Avdelningen för bedömning av
utländsk utbildning

08-563 086 81
erik.johansson@hsv.se

2011-03-11

Reg.nr 40-1315-11 2011/1

I Högskoleverkets instruktion från regeringen ingår att bevaka nationella och internationella förhållanden och tendenser som är viktiga för högskolans verksamhet. Den internationella bevakningen redovisas bl.a. i nyhetsbrev, rapporter och s.k. Internationella utblickar, varav denna är en. Innehållet i Internationella utblickar kan t.ex. vara analyser, beskrivningar av utländska förhållanden och referat av utländska rapporter. De publiceras endast på Högskoleverkets webbplats www.hsv.se

Den högre utbildningen i Kazakstan reformeras

Sammanfattning

Omfattande reformer av den högre utbildningen pågår i Kazakstan, liksom av landets utbildningsväsende i övrigt. Till nyheterna hör att man nu undertecknat Bolognadeklarationen och Lissabonkonventionen, infört ett nytt system av examina och nya betygsskolor. Vidare har man skapat ett helt nytt system för kvalitetssäkring enligt västerländsk modell och en nationell rankingslista.

Bakgrund

Seminarium och platsbesök

Denna internationella utblick bygger på ett besök i Astana, huvudstad i Kazakstan. Besöket organiserades i form av ett tvådagarsseminarium tillsammans med representanter för det kazakiska Nationella ackrediteringscentret (kazakiska ENIC), utbildningsministeriet och några lärosäten. Vidare gjordes platsbesök på en pedagogisk yrkesskola (yrkesinriktad postgymnasial utbildning) och ett universitet.

Kazakstan är ett land i stark utveckling

Den del av Centralasien som idag utgör Kazakstan har sedan 900-talet dominerats av muslimska turkfolk som fram till modern tid har varit nomader. Tsarrysslands erövring av Centralasien, som började under 1700-talet, var startskottet för ett över 200-årigt ryskt och sedermera sovjetiskt kolonialt herravälde över regionen.

Sovjetmakten inrättades i området efter Tsarrysslands sammanbrott och 1936 skapades Kazakiska sovjetrepubliken. Stalins tvångsdeportationer av miljoner sovjetmedborgare och krigsfångar till Kazakstan under 1930- och 40-talen i kombination med frivillig invandring under 1950-talet bidrog till att etniskt omvandla området och göra ryssarna till majoritetsbefolkning i norra Kazakstan.

Kazakerna utgör idag drygt hälften av befolkningen i landet. Användningen av ryska är alltjämt utbredd och språket används inom alla samhällsområden inklusive utbildnings-

sektorn. Sedan självständigheten 1991 har Kazakstans auktoritära president Nursultan Nazarbajev förordat en kazakisk nationell pånyttfödelse. Det senare återspeglas bland annat i införandet av kazakiska som officiellt språk och grundandet av den nya huvudstaden Astana i det ryskdominerade norra Kazakstan.

Kazakstan förknippas ofta med ryska raketuppskjutningar från rymdbasen Bajkonur samt den satiriska filmen "Borat" som handlar om en kazakisk journalist på besök i USA. Mindre känt är att några av de största olje- och gasfyndigheterna i världen finns i landets nordvästra delar. Detta har skapat förutsättningar för kraftfulla satsningar inom utbildningssystemet och det avspeglar sig till exempel i öppnandet av nya universitet. I samband med besöket öppnades det engelskspråkiga Nazarbajevuniversitetet.

300 procent fler lärosäten under 15 år

Kazakstan har totalt 15 miljoner invånare och av dessa är 617 000 studenter. I likhet med många andra länder i det forna östblocket växte antalet studenter och lärosäten i Kazakstan explosionsartat under åren efter Sovjetunionens sammanbrott 1991. I början av 2000-talet tydde det mesta på att centralmakten hade tappat kontrollen över högskolesektorn. Antalet lärosäten fortsatte att växa och tillsynen över dessa var bristfällig. Framförallt var det antalet icke-statliga universitet som ökade. Under perioden 1992–2006 ökade antalet lärosäten med över 300 procent, från 45 till 181 stycken.

Efter en omfattande översyn 2007 stängdes ett stort antal lärosäten och tillhörande filialer på grund av bristande kvalitet och andra missförhållanden. Samma år infördes institutionell och programbaserad ackreditering. Idag är antalet lärosäten nere i 144, varav 70 statliga (inkl. 13 polis- och försvarshögskolor) och 74 icke-statliga. Utmärkande för Kazakstan är just den höga andelen icke-statliga lärosäten. Utöver dessa har ett antal utländska universitet öppnat filialer i ett flertal kazakiska städer.

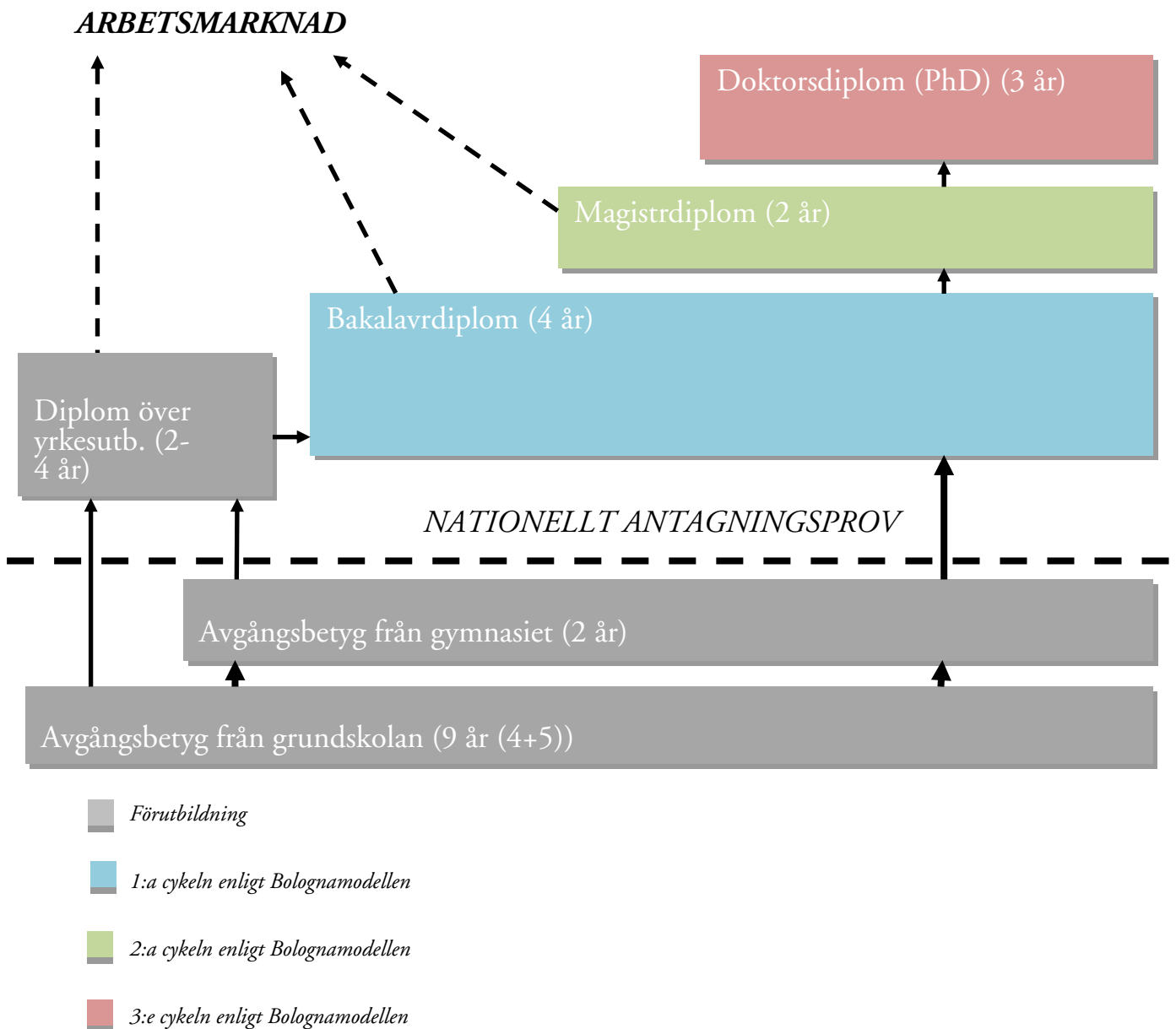

Fig. 1: En översikt av det kazakiska utbildningssystemet 2010

Långtgående reformer av hela utbildningssystemet

Reformprocessen i Kazakstan har under de senaste åren accelererat och omfattar nu alla områden av det kazakiska utbildningssystemet. Det finns långtgående planer på att förlänga den 11-åriga skolutbildningen till 12 år enligt formeln 4+6+2. Redan nu experimenterar man med 12-årig skolgång vid ett 100-tal skolor och eleverna vid dessa kommer att ha gått ut en 12-årig skola fr.o.m. läsåret 2014/15. Först år 2020 räknar man

med att reformen är fullt genomförd. Förändringarna kommer också att innebära att nya ämnen läggs till i timplanen.

Enligt de nya planerna för utbildningssystemet kommer 60 procent av eleverna att fortsätta till yrkesskolor efter årskurs 10 och 40 procent kommer att fortsätta till teoretiska linjer på gymnasiet och därefter söka till universitetet. Redan år 2004 infördes också ett nationellt antagningsprov för tillträde till college och högre utbildning. Provet betraktas som ett effektivt styrinstrument inom utbildningssystemet och ett likaledes effektivt analysverktyg för att upptäcka kvalitativa brister.

Redan 2004 ansökte Kazakstan om anslutning till Bolognaprocessen. Då avslogs ansökan med hänvisning till att landet inte hade ratificerat europeiska kulturkonventionen som garanterar vissa grundläggande medborgerliga rättigheter och friheter. I mars 2010 kunde dock Kazakstan till slut skriva under Bolognadeklarationen vid ministermötet i Budapest.

En av de centrala punkterna i Bolognaprocessen är införandet av en examensstruktur i tre utbildningsnivåer, s.k. cykler. Införandet av en examensstruktur i tre utbildningsnivåer innebär ett radikalt reformsteg i länder med utbildningssystem som traditionellt har byggt på sovjetiska 5-åriga sammanhållna utbildningsprogram utan möjlighet till etappavgång.

Nya examina införs

Redan under åren 1995 och 1996 introducerade Kazakstan bachelor- och masterexamen. Fram tills nu har de dock inte varit vanligt förekommande. Bachelorexamen eller *bakalavr* är en 4-årig utbildning på grundnivå och motsvarar första cykeln (grundnivå) i enlighet med Bolognamodellen. Ca 15 procent av alla studenter på bachelornivå fortsätter på masternivå. Masterexamen eller *magistr* är en 2-årig forskningsförberedande utbildning på avancerad nivå och motsvarar andra cykeln (avancerad nivå) enligt Bologna. Vidare införde man 2005 en ny doktorexamen som till sin struktur påminner om PhD-utbildningar i västvärlden. Dessa forskarutbildningar är minst 3-åriga och motsvarar alltså tredje cykeln enligt Bologna. Hittills är det endast nationella (elit-) universitet som har infört forskarutbildningar som leder till denna examen.

Utöver dessa examina enligt Bolognamodellen finns det alltså kvar ett antal examina under utfasning. Dessa är det s.k. specialistdiplomet och "kandidat nauk" respektive "doktor nauk". Specialistdiplomet är ursprungligen en sovjetisk (vanligtvis) 5-årig utbildning som delas in i hundratals yrkesförberedande specialinriktningar. Eftersom specialistdiplomet inte passar in i Bolognamodellen beslutade man år 2006 att denna examensform skulle avskaffas. Under 2010 kommer de sista specialistdiplomen att utfärdas. Kandidat nauk och doktor nauk är forskarutbildningar, vilka består av först en 2- eller 3-årig s.k. aspirantura-utbildning som leder fram till en kandidat nauk, följt av en 3-årig eller längre doktorantura som avslutas med doktor nauk. För närvarande existerar kandidat nauk och doktor nauk parallellt med den nya PhD-utbildningen (se ovan). Men på sikt kan man anta att denna nya doktorsutbildning, som bättre passar in i Bolognamodellen, kommer att ersätta kandidat nauk och doktor nauk.

Poäng- och betygssystem görs om

Andra reformområden rör införandet av ett nytt poäng- och betygssystem. Tidigare räknades all studieprestation i timmar (eller antal kurser). Ett läsår delades in i två terminer och vanligtvis motsvarade 1 000 timmar ett läsår. En femårig utbildning motsvarade alltså ungefär 5 000 timmar. Emellertid har man sedan år 2003 prövat ett poängsystem som påminner om amerikanska credits (semester hours). Enligt det kazakiska poängsystemet motsvarar heltidsstudier under ett år ca 32 credit hours eller 142–144 credit hours för en 4-årig utbildning på bachelornivå. Motsvarande antal credit hours för en 2-årig masterutbildning eller 3-årig forskarutbildning är 47 respektive 66. Sedan år 2010 anges alla studieprestationer i antal credit hours.

Vidare reformerades betygssystemet 2007, och en betygsskala som påminner om den amerikanska infördes. Betygssystemet är dock mer fingraderat och innehåller elva bokstavsbetyg. I detta system ger betyget i varje kurs ett antal poäng och det maximala poängantalet motsvarar 100 procent. Den lägsta gränsen för godkänt är betyget D, vilket motsvarar 50–54 procent av den möjliga betygspoängen. Det nya betygssystemet används inom högre utbildning och vid en del ”yrkesskolor”. Tanken är att det på sikt ska användas på alla nivåer inom utbildningssektorn. Före 2007 användes ungefär samma sifferbetyg som under sovjettiden.

Tredelat system för kvalitetssäkring

Nationella ackrediteringscentret (NAC)¹ lyder under utbildningsministeriet och har som huvuduppgift att kvalitetssäkra de kazakiska högre lärosätena. Från och med år 2011 är NAC också ansvarigt för kvalitetssäkringen av yrkesskolor på mellan- och postgymnasial nivå. Organisationen grundades 2005.

Kvalitetsarbetet inom den kazakiska högskolesektorn kretsar kring begreppen *licensiering*, *attestering* och *ackreditering*. Dessa åtgärder avser såväl institutioner som program. Licensiering och attestering är obligatoriska för alla lärosäten, medan ackreditering är frivillig.

Licensen utgör i sig ingen kvalitetssäkring, utan representerar snarare ett slags etableringstillstånd för att bedriva utbildningsverksamhet. Dock förutsätter licensieringen att lärosätet och dess utbildningsprogram har blivit godkända i en attesteringsprocess. Attesteringen innebär att lärosätet genomgår ett antal kontroller och prövas mot statligt fastställda standarder på utbildningsområdet. Lärosätet och dess program måste genomgå dessa kontroller vart femte år för att kunna behålla sin licens. Lärosäten med utbildningsprogram som inte håller måttet förlorar sin programlicens inom sex månader. Om ett lärosäte mister sin licens i samtliga program kan även den institutionella licensen återkallas. Också filialer till utländska lärosäten verksamma i Kazakstan måste genomgå en attesteringsprocess.

Utöver licensiering och attestering förekommer även ackreditering. Den användes redan före tillkomsten av NAC, under perioden 2001–2004. Efter protester från bland

¹ Mer information finns via följande länk: www.nac.edu.kz

annat högskolesektorn avstannade dock detta arbete år 2004 i väntan på reformering av processen och skapandet av ett nytt nationellt ackrediteringscenter.

Ackreditering som kvalitetssäkringsmekanism har nu återinförts inom kazakisk högre utbildning. Syftet är att skapa en modern kvalitetssäkringsmodell som bygger på främst europeiska och amerikanska erfarenheter inom ackreditering. Ambitionen är att detta i sin tur dels ska underlätta erkännandet av kazakiska utbildningar utomlands, dels påskynda reformeringen av utbildningssystemet i linje med Bologna-processen. Alla licensierade/atterterade lärosäten kan ansöka om ackreditering.

Den programbaserade ackrediteringen påbörjades 2007 och sköts av icke-statliga, utländska ackrediteringsorganisationer. Exempelvis har Kazakiska nationella tekniska universitetet, förutom sin institutionella ackreditering, även elva ackrediterade tekniska och naturvetenskapliga program. Dessa har ackrediterats av utländska ackrediteringsorganisationer baserade i USA, Tyskland och Ryssland.

Rollen för NAC är att utarbeta standarder och kriterier för ackreditering, genomföra institutionella ackrediteringar, koordinera den programackreditering som utländska organisationer svarar för samt skriva avtal med dessa. Centret har hittills fått in 64 ansökningar om institutionell ackreditering. Sedan december 2009 har 22 lärosäten ackrediterats.

NAC gör en nationell ranking

Utöver ackreditering tillhör även ranking centrets ansvarsområden. NAC har upprättat rankingslistor över landets lärosäten sedan år 2006. Arbetet bygger på ett stort antal kriterier. Här följer några exempel:

- antalet heltidsstudenter
- antalet disputerade lärare
- antalet publicerade vetenskapliga artiklar
- antalet biblioteksböcker
- antalet priser för excellens inom utbildning och forskning
- betygsnittet hos antagna studenter och
- internationellt samarbete/utbyte.

Enligt 2007 års ranking av 60 kazakiska lärosäten kom Kazakiska nationella universitetet på första plats, följt av Euroasiatiska nationella universitetet och Kazakiska nationella tekniska universitetet.

Kazakstan har undertecknat Lissabonkonventionen

Sedan år 2005 bedömer NAC även utländsk utbildning. Detta år ersatte man en tidigare organisation som ansågs vara ineffektiv. Centret bedömer såväl fullständig som ofullständig utbildning på alla utbildningsnivåer. Vidare erbjuder man både akademiskt och professionsinriktat erkännande. I detta sammanhang skiljer NAC mellan *erkännande* och *nostrifiering*. Sökande med utbildningar från länder med vilka Kazakstan har slutit bilaterala avtal (dvs. OSS-länder och Kina) och/eller länder som har undertecknat Lissabonkonventionen (t.ex. Sverige) erhåller ett erkännande av sin utbildning. För sökande från övriga länder gäller nostrifiering, dvs. en detaljerad bedömning som görs kurs för kurs.

Nostrifieringen sköts externt av en expertkommission bestående av 3–5 personer. Om skillnaden mellan den utländska och kazakiska utbildningen uppgår till mer än 35 procent hänvisas den sökande till kompletteringsutbildning vid ett kazakiskt lärosäte eller till att genomgå ett prov.

Under 2009 fick NAC in 5 253 ansökningar om bedömning av utländska utbildningar, vilket var en ökning med 45 procent från 2008. De flesta ansökningarna gällde utbildningar från grannländerna Ryssland, Kirgizistan, Uzbekistan samt Mongoliet, Indien och Pakistan. Kazakstan blev medlem i ENIC-nätverket 2010 och NAC utgör Kazakstans nationella ENIC-kontor. Kazakstan har också skrivit under och ratificerat Lissabonkonventionen.

ENU – ett av nio nationella elituniversitet

Under vistelsen i Kazakstan gavs tillfälle att besöka Euroasiatiska nationella universitetet (ENU) i Astana. Det grundades 1996 och tillhör en grupp på nio nationella elituniversitet som är helfinansierade av staten och åtnjuter en hög grad av autonomi. ENU var ett av de första universitetet att införa den nya 3-åriga forskarutbildningen enligt västerländsk modell. Vidare kom ENU nyligen på andra plats i den nationella rankningen av kazakiska lärosäten. Lärosätet saknar filialer och erbjuder inte heller några distansstudier. Lärosätet har programackreditering inom bl.a. juridik, statsvetenskap och management genom tyska ACQUIN och ryska AIOR. Dock saknas institutionell ackreditering.

Lärosätet har 10 000 studenter och 1 200 lärare. Antagningen baserar sig enbart på resultaten i det enhetliga nationella provet. Studenter kan välja mellan 57 olika program på bachelornivå. Därutöver erbjuder ENU 60 masterprogram och 15 doktorandprogram. De populäraste ämnena är ekonomi, juridik, statsvetenskap och kärnfysik. De flesta stipendier är dock öronmärkta för studenter som läser tekniska ämnen. Antalet lärarledda lektioner uppgår till ca 15 timmar i veckan. Undervisningsspråken är kazakiska och ryska. Mer än hälften av studenterna läser ryskspråkiga program samtidigt som större delen av kurslitteraturen är skriven på kazakiska. Några enstaka master- och forskarutbildningar ges på engelska.

Universitetet tar emot 80 gästprofessorer per år och har ett omfattande internationellt samarbete med bl.a. amerikanska University of New Mexico och double degree-avtal inom bl.a. juridik och nanoteknologi med två av Rysslands främsta universitet. Moskvauniversitetet har dessutom sin kazakiska filial inhyst på ENU:s campusområde.²

Vissa lärarutbildningar ges inte inom högskolan

Ett besök gjordes också på Astanas humanistiska college³ som ursprungligen grundades som pedagogisk skola av sovjetmakten på 1940-talet. Skolan, som inte utgör en del av högskolesektorn⁴, erhöll status som college efter självständigheten och antog sitt nuvarande namn 1997. Colleget, som har 1 600 elever och 116 lärare, utbildar blivande lärare

² Mer information om ENU finns på www.enu.kz

³ Mer information finns via följande länk: www.gumcoll.kz

⁴ Flertalet lärarutbildningar i Kazakstan ges dock vid högskolor och universitet.

inom nio olika profilmråden, bl.a. förskollärare, lärare för de lägre klasserna (årskurserna 1-4), lärare i kazakiska och idrottslärare. Undervisningsspråken är kazakiska och ryska. Längden på utbildningarna är 4 år, men förkortas till 3 år för elever som har avslutad 11-årig skolgång. Även distansutbildningar erbjuds. Elever på vissa program ges möjlighet att läsa andra hälften av sin utbildning på ett college i Storbritannien. Man använder modern teknik i undervisningen och flera hörsalar är utrustade med datorer och interaktiva skrivtavlor. Andelen manliga elever uppgår till endast 5 procent.